

JOSEPH E. STIGLITZ

Neo-Liberalizmin Sonu mu?

Hiçbir sektör serbest piyasa ekonomisinin bir örneğini teşkil etmez, ama sorun kısmen şudur: Serbest piyasa retoriği bilerek kullanılmış ve özel menfaatlara hizmet ettiğinde övülmüş, ama bunun tersi olduğunda ise çöpe atılmıştır.

Dünya, piyasaların kendi kendini düzelttiği, kaynakları verimli bir şekilde dağıttığı ve kamu yararına hizmet ettiği yönündeki kökten düşünceye dayanan bir fikirler derlemesi olan neo-liberalizme pek sıcak bakmadı. Thatcherizmi, Reagan ekonomisini ve "Washington Konsensüsü" denilen uzlaşmayı özelleştirme, liberalizasyon ve azimli bir şekilde enflasyona odaklanan bağımsız merkez bankaları lehine destekleyen şey bu piyasa köktenciligidir.

Son çeyrek yüzyıldır gelişmekte olan ülkeler arasında bir yarış var ve bu yarışın kaybedenleri belli: Neo-liberal politikaları uygulayan ülkeler, büyümenin meyvelerinden yararlanmak bir yana, büyüme gösterdiklerinde, büyümenin meyvelerini orantısız bir şekilde gelişmiş ülkeler yemektir.

Neo-liberaller her ne kadar kabul etmek istemeseler de, ideolojileri bir sınavda da daha başarısız oldu. Fiber optik yatırımlarının yüzde 97'sinin sonuçlarını almak yıllar sürerken, finansal piyasaların 1990'ların sonunda kaynakların dağıtımını konusunda başarılı olduğunu kimse iddia edemez. Ancak, en azından bu hatanın kazayla da olsa bir faydası oldu: İletişim maliyetleri düşerken, Hindistan ve Çin küresel ekonomiye daha fazla entegre oldular.

Bilgi ekonomisi alanındaki çalışması için 2001 yılında Nobel ödülü kazanan Joseph Stiglitz Başkan Clinton'ın Ekonomi Danışmanları Konseyinde Başkanlık yaptı ve Columbia Üniversitesinde Ekonomi Profesörüdür. Linda Bilmes ile beraber Üç Trilyon Dolarlık Savaş: Irak'taki Çatışmanın Gerçek Maliyeti adlı eseri yazmıştır.

SERBEST PİYASA RETORİĞİ

Ancak kaynakların konut sektörüne yanlış bir şekilde tahsisi konusunda bu türden faydaları görmek biraz zor. Ekonomik gücü konut almaya yetmeyen aileler için inşa edilen yeni konutlar harabeye döndü ve bu konutlarda oturan milyonlarca aile evlerini boşaltmak zorunda bırakıldı; bazı bölgelerde hükümet nihayet soruna el attı ve harabeleri kaldırdı. Diğer bölgelerde ise çürüme devam ediyor. Ölçülü bir biçimde kredi alan ve konutlarını muhafaza eden örnek vatandaşlar bile, bugün piyasaların konutlarının değerini beklentilerinin çok ötesinde düşürdüğüne şahit oluyorlar.

Elbette konuta yapılan aşırı yatırımın kısa vadeli getirileri olmuştur: Bazı Amerikalılar (belki yalnızca birkaç aylığına) konut sahibi olmanın ve normalde alabileceklerinden daha geniş bir evde yaşamının zevkini tattı. Ama bunun kendilerine ve dünya ekonomisine maliyeti yüksekti! Milyonlarca insan, evlerini kaybederken aynı zamanda ömürlük tasarruflarını da kaybedecek. Ve konut hacizleri, küresel boyuttaki yavaşlamayı hızlandırdı. Bu yavaşlamanın uzun süreli ve yaygın olacağı konusundaki tahmin üzerinde giderek artan bir konsensüs söz konusu.

Diğer yandan, piyasalar da bizi yükselen petrol ve gıda fiyatlarına iyi hazırlamadı. Doğal olarak, hiçbir sektör serbest piyasa ekonomisinin bir ör-

neğini teşkil etmez, ama sorun kısmen şudur: Serbest piyasa retoriği bilerek kullanılmış ve özel menfaatlere hizmet ettiğinde övülmüş, ama bunun tersi olduğunda ise çöpe atılmıştır.

Belki de George W. Bush yönetiminin yaptığı iyi şeylerden birisi, retorik ile gerçek arasındaki boşluğu Ronald Reagan yönetimindekinden daha dar tutmak olmuştur. Reagan, kendi serbest ticaret retoriği kapsamında serbestçe ticari sınırlamalar koydu ki, buna otomobillerle ilgili meşhur "ihtiyari" ihracat sınırlamaları da dâhildir.

Bush'un politikaları daha kötüydü, ancak Amerika'nın militer-endüstriyel birleşimine atenen ne kadar hizmet ettiği daha açıkça görülüyor. Bush yönetimi, yalnızca etanole verilen devlet desteği konusunda çevreci olmuştur ki, bunun da çevreye olan yararı tartışmalıdır. Enerji piyasasındaki çarpıklıklar, özellikle vergi sistemi aracılığıyla devam ediyor ve eğer Bush bundan kurtulabilseydi sorunlar daha da derinleşirdi.

Bu serbest piyasa retoriği ile hükümet müdahalesinin karışımı, özellikle de gelişmekte olan ülkelere pek bir fayda sağlamadı. Bu ülkelere tarıma müdahale etmemeleri söylendi ve böylece bu ülkelerin çiftçileri ABD ve Avrupa'nın ezici rekabet gücüyle mücadele etmeye zorlandı. Bu çiftçiler, belki Amerikalı ve Avrupalı çiftçilerle rekabet edebilirlerdi, ama ABD ve AB'nin verdiği devlet desteklerine karşı mücadele edemezlerdi. Gelişmekte olan ülkelerdeki tarım yatırımlarının azalmış ve gıda uçurumunun büyümüş olması kimseyi şaşırtmamalıdır.

NEO-LİBERAL PİYASA KÖKTENCİLİĞİ

Bu yanıltıcı öneriyi yayanların yanlış uygulamaya sigortasına sahip olmalarına gerek yok. Maliyetler, gelişmekte olan ülkeler ve özellikle de fakir ülkeler tarafından karşılanacaktır. Bu yıl, eğer doğru bir şekilde ölçersek fakirlik çok daha fazla artacaktır.

Basitçe anlatmak gerekirse, bu bolluk dünyasında, gelişmekte olan ülkelerdeki milyonlarca insan asgari beslenme gereksinimleri hâlâ karşıla-

yamaz durumdadır. Birçok ülkede, gıda ve enerji fiyatlarındaki artışlar özellikle fakirler üzerinde çok olumsuz sonuçlar doğuracak, çünkü bu ürünler onların harcamalarının büyük bir bölümünü teşkil ediyor.

Öfke dünya çapında hissediliyor. Şüphesiz ki bu öfkeden spekülâtörler de paylarını alıyor. Spekülâtörler, sorunun kendilerinden kaynaklanmadığını ve sadece "fiyat keşfiyle" diğer bir deyişle, kıtlık olduğunun keşfiyle ilgilendiklerini savunuyor, sorunu bu yıl çözmek için biraz geç kalmışlar. Fakat bu savunma biraz kurnazca. Fiyatların yükseleceği ve istikrarsız olacağı yönündeki beklentiler, yüz milyonlarca çiftçiyi önmeye teşvik ediyor. Bu durumda, ürünlerinin bir kısmını bugün stoklar ve yarın satarlarsa daha fazla para kazanabilecek ve böyle yapmazlarsa, gelecek yılın hasadı belediklerinden düşük olursa zor durumda kalabilirler. Dünya çapında yüz milyonlarca çiftçinin ürününün az bir kısmını piyasadan çekmesi sorunu daha da artırır.

Piyasa köktenciliğinin savunucuları, suçu piyasanın başarısızlığından alıp hükümet başarısızlığına yüklemek istiyorlar. Çinli bir resminin, sorunun, ABD hükümetinin düşük gelirli Amerikalılara konut almaları konusunda daha fazla destek vermemesinden kaynaklandığını öne sürdüğü belirtiliyor. Buna katılıyorum. Ancak, bu durum gerçeği değiştirmez: ABD bankaları, küresel sonuçlar doğuran riski tamamen yanlış yönettiler ve bu kurumları yönetenler milyarlarca dolar tazminat alarak bu işten kurtuldular. Bugün, sosyal ve özel kazançlar arasında bir uyumsuzluk var. Bunlar birbirine yaklaştırılmadığı sürece piyasa sistemi düzgün işleyemeyecektir.

Neo-liberal piyasa köktenciliği, daima belli bazı menfaatlere hizmet eden bir siyasi doktrindir. Asla iktisadi teoriyle desteklenmedi. Bugün anlaşılması olmalıdır ki, tarihsel deneyimlerle de desteklenmedi. Bundan ders almak, küresel ekonomi açısından yararlı olacaktır.

Basitçe anlatmak gerekirse, bu bolluk dünyasında, gelişmekte olan ülkelerdeki milyonlarca insan asgari beslenme gereksinimleri hâlâ karşılayamaz durumdadır.

Birçok ülkede, gıda ve enerji fiyatlarındaki artışlar özellikle fakirler üzerinde çok olumsuz sonuçlar doğuracak, çünkü bu ürünler onların harcamalarının büyük bir bölümünü teşkil ediyor. Bu yıl, eğer doğru bir şekilde ölçersek fakirlik çok daha fazla artacaktır.

